

УДК 34:002

Наталія Савінова,кандидат юридичних наук,
головний науковий співробітник

Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України,

Поліна Коляденко,

суддя Дарницького районного суду м. Києва

ПОНЯТТЯ «ДИСТАНЦІЙНА КОМУНІКАЦІЯ»: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті розкривається сутність явища дистанційної комунікації з урахуванням бачення складових, природи та цінності цього явища на рівні міжнародних та вітчизняних нормативних актів.

Ключові слова: інформаційне суспільство, дистанційна комунікація.

У той час, як дистанційна комунікація як технічна складова сучасної комунікації виступає одним із провідних факторів розвитку інформаційного суспільства, у вітчизняному законодавстві відсутнє єдине сприйняття та визначення нормативних підходів та розуміння такого явища.

Виникнення і розвиток інформаційного суспільства обумовили значну кількість досліджень у сфері заходів регулювання правовідносин нового типу. Більшість робіт присвячувалася вивченню як технічних, так і соціологічних, політичних досліджень, а також досліджень у сфері теорії комунікації. У той самий час визначенню дистанційної комунікації як об'єкта правового регулювання на рівні кримінального права приділялася увага лише одного зі співавторів цієї статті.

Метою даної статті є з'ясування основних ознак правового сприйняття явища, яким забезпечується здійснення суспільних відносин у інформаційному суспільстві з використанням кібернетичного та інформаційного простору, визначення поняття «дистанційна комунікація» та його оцінка з позицій чинних вимог міжнародних та вітчизняних нормативних актів у сфері регулювання інформаційних відносин.

Міжнародна правова доктрина вже має напрацювання, які хоча і не містять прямих визначень дистанційної кому-

нікації, але відображують єдині підходи до бачення цього феномена. Так, у міжнародній правовій регламентації дефініція дистанційної комунікації як явища відсутнє. Воно певною мірою визначається на рівні низки конвенцій, якими регламентуються окремі сфери правового регулювання.

До міжнародних актів, що містять окремі риси дефініції дистанційної комунікації, належать: 1) Окінавська хартія Глобального інформаційного суспільства [1] (далі — Окінавська хартія); 2) Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй [2] (далі — Декларація тисячоліття ООН); 3) Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства — глобальне завдання у новому тисячолітті» [3] (далі — Женевська декларація).

Входячи з ч. 1 п. 1 Резолюції № 41/1283 Генеральної Асамблеї ООН, затвердженої Декларацією ООН про право на розвиток [4], міжнародною спільнотою визнається право на розвиток як невід'ємне право людини, в силу якого кожна людина і всі народи мають право брати участь у такому економічному, соціальному, культурному і політичному розвитку, при якому можуть бути повністю реалізовані всі права людини і основні свободи, а також сприяти йому і користуватися його основними благами.

За таких умов участь кожного у задекларованому на міжнародному рівні роз-

витку Глобального інформаційного суспільства з усіма його перевагами є складовою невід'ємного права людини на розвиток, який, відповідно, безпосередньо пов'язаний з можливістю участі кожного у житті такого суспільства. У інформаційному суспільстві така участь забезпечується можливістю здійснення дистанційних комунікацій, що доводять і декларують наведені нижче окремі положення вказаних міжнародних документів.

Так, у п. 1 Окінавської хартії зазначено: «Інформаційно-комунікаційні технології (ІТ) є одним з найбільш важливих факторів, що впливають на формування суспільства ХХІ століття. Їх революційний вплив стосується способу життя людей, їх освіти й роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільства» [5]. Пункт 6 цього документа наголошує на потенційних перевагах ІКТ (у редакції документа — ІТ), які стимулюють конкуренцію, сприяють розширенню виробництва, створюють і підтримують економічне зростання і зайнятість, мають значні перспективи. А серед основних напрямів, відповідно до цього ж пункту, належать такі можливості цифрових технологій:

— розробка інформаційних мереж, які забезпечують швидкий, належний, безпечний і економічний доступ за допомогою конкурентних ринкових умов і відповідних нововведень до мережевих технологій, їх обслуговування та застосування;

— розвиток людських ресурсів, здатних відповідати вимогам століття інформації, шляхом освіти, навчання і задоволення такого, що росте, попиту на фахівців у галузі ІКТ у багатьох секторах економіки;

— активне використання ІКТ у державному секторі і сприяння представленню у реальному часі послуг, необхідних для підвищення рівня доступності влади для всіх громадян.

У п. 2 Декларації тисячоліття ООН підкреслюється рішучість учасників на забезпечення населення планети благами сучасної цивілізації (п. 2), а п. 16 містить таке положення: «Ми також переповнені рішучістю: /.../ вжити заходів до того, щоб всі могли користуватися

благами нових технологій, особливо інформаційних і комунікаційних технологій, у відповідності з рекомендаціями, що містяться в Декларації міністрів на сесії ЕКОСОП 2000 року» [6].

Женевська декларація [7] у 2003 р. визнала базою формування принципів інформаційного суспільства такі основні напрями побудови інформаційного суспільства: 1) роль органів державного управління і всіх зацікавлених сторін у сприянні використанню ІКТ для цілей розвитку; 2) інформаційна і комунікаційна інфраструктура — необхідний фундамент відкритого для всіх інформаційного суспільства; 3) доступ до інформації і знань; 4) нарощування потенціалу; 5) зміцнення довіри і безпеки при використанні ІКТ; 6) сприятлива середовище; 7) додатки на базі ІКТ: переваги у всіх аспектах життя; 8) культурне різноманіття та ідентичність, мовне різноманіття і місцевий контент; 9) засоби масової інформації; 10) етичні аспекти інформаційного суспільства; 11) міжнародне і регіональне співробітництво.

У п. 2 Женевської декларації зазначено: «Наше завдання полягає в тому, щоб використовувати потенціал інформаційних і комунікаційних технологій для досягнення сформульованих в Декларації тисячоліття цілей розвитку, а саме ліквідації крайньої убогості і голоду, забезпечення загальної початкової освіти, сприяння рівності чоловіків і жінок та розширення прав і можливостей жінок, скорочення дитячої смертності, поліпшення охорони материнства, боротьби з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями, сприяння екологічній стійкості і формування глобального партнерства в цілях розвитку для забезпечення більш мирного, справедливого і процвітаючого світу» [8].

Пункти 8 та 19 цього самого документа містять такі, відповідно, положення: «...інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ) мають величезний вплив практично на всі аспекти нашого життя. Стрімкий прогрес цих технологій відкриває зовсім нові перспективи досягнення більш високих рівнів розвитку. Здатність цих технологій послабити вплив багатьох традиційних перешкод, особливо пов'язаних із часом та відстан-

ню, уперше в історії дає змогу використовувати потенціал цих технологій на благо мільйонів людей у всіх куточках земної кулі» та «...всі зацікавлені сторони повинні працювати спільно над розширенням доступу до інформаційних і комунікаційних інфраструктур і технологій» [9].

Таким чином, слід зробити висновок, що міжнародна спільнота, сприймаючи ІКТ як технологію і, відповідно, визнаючи її цінність, окремо дистанційну комунікацію, що здійснюється з використанням ІКТ, не регламентує. Проте, виходячи з важливості оцінки ІКТ на міжнародному рівні, очевидно, що міжнародна спільнота виділяє таку цінність саме через можливості технологій — дистанційні комунікації, що здійснюються з їх використанням.

Найбільш коректним україномовним синонімом іншомовного запозиченого терміна «комунікація» є «зв'язок», який достатньо широко використовується у законодавстві. У той самий час і цей термін у чинному законодавстві України сьогодні вже не міститься. Так, на рівні Закону України «Про зв'язок» [10], який втратив чинність внаслідок прийняття Закону України «Про телекомунікації» [11], зв'язок поділявся на два види: електричний та поштовий. Відповідно, під електричним зв'язком розумілася передача, випромінювання або прийом знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, провідних, оптичних або інших електромагнітних системах. Поштовий зв'язок визначався як приймання, обробка, перевезення та доставка (вручення) поштових відправлень, виконання доручень споживачів щодо поштових переказів, банківських операцій.

Очевидно, що визначення зв'язку як дистанційної комунікації, у цих документах певним чином відображено, зокрема стосовно електричного зв'язку: його опис, по суті, і викладає сутність комунікації, схему її реалізації. Поняття ж поштового зв'язку демонструє фактичні механізми такої комунікації на прикладі передачі певних речей на відстань.

Однак, як зазначалося, Закон Украї-

ни «Про зв'язок» втратив чинність, і на сьогодні визначення безпосередньо зв'язку в чинному законодавстві нашої держави відсутнє.

Найбільш важливим, з точки зору вітчизняних законодавчих підходів до розуміння сутності дистанційної комунікації, є Закон України «Про телекомунікації» [12]. Саме цей Закон, хоча і не містить визначення дистанційної комунікації, привніс низку положень, аналіз яких дає напрями визначення основних функціональних та структурних складових телекомунікації як різновиду дистанційної комунікації.

Так, у ст. 1 цього Закону надані визначення «телекомунікація (електрозв'язок)», «телекомунікаційні мережі», «взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж», «безпроводний доступ до телекомунікаційної мережі», визначення яких, наведені нижче, містять у собі елементи, що характеризують дистанційну комунікацію.

Так, під телекомунікацією (електрозв'язком), відповідно до абз. 50 ст. 5 цього Закону розуміється передавання, випромінювання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, провідних, оптичних або інших електромагнітних системах. Телекомунікаційна мережа, відповідно до абз. 51 цієї ж норми визначається як комплекс технічних засобів телекомунікацій та споруд, призначених для маршрутизації, комутації, передавання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, провідних, оптичних чи інших електромагнітних системах між кінцевим обладнанням.

Отже, такі визначення дають можливість виділення основних ознак дистанційної комунікації: 1) функціонально це — передавання, випромінювання та/або приймання певних предметів; 2) такими предметами є знаки, сигнали, письмовий текст, зображення та звуки або повідомлення будь-якого роду; 3) способом такого передавання є дистанційна передача: по радіо, провідних, оптичних або інших електромагнітних системах; 4) таке передавання здійс-

снюється завдяки функціонуванню комплексу технічних засобів телекомунікацій та споруд, призначених для маршрутизації, комутації, передавання та/або приймання визначених предметів; 5) такі передавання здійснюються між кінцевим обладнанням.

Особливо важливим з точки зору оцінки дистанційної комунікації є визначення безпроводного доступу до телекомунікаційної мережі, визначене у абз. 6 ст. 1 цього ж Закону: під ним розуміється електровз'язок з використанням радіотехнологій, під час якого кінцеве обладнання хоча б одного із споживачів може вільно переміщатися із збереженням унікального ідентифікаційного номера в межах пунктів закінчення телекомунікаційної мережі, які під'єднані до одного комутаційного центру.

Інформація, відповідно до абз. 19 ст. 1 цитованого Закону описується як *відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб*.

Основним законодавчим актом України у сфері регулювання масових комунікацій у інформаційному суспільстві є Закон України «Про телебачення та радіомовлення» [13]. Особливий інтерес з точки зору визначення дистанційної комунікації становить дефініція «мовлення», надана у абз. 22 ст. 1 цього Закону: мовлення (телерадіомовлення) — створення (комплектування та/або пакування) і розповсюдження програм, пакетів програм, передач з використанням технічних засобів телекомунікацій для публічного приймання за допомогою побутових теле- та радіоприймачів у відкритий спосіб чи за абонентну плату на договірних засадах. Визначення «трансляція (телерадіотрансляція)» (абз. 49 ст. 1 того самого Закону) — початкова передача, яка здійснюється наземними передавачами, за допомогою кабельного телебачення або супутниками будь-якого типу в кодованому або відкритому вигляді телевізійних чи радіопрограм, що приймаються населенням, а також «ретрансляція» (абз. 35 ст. 1 того самого Закону) — прийом і одночасна передача, незалежно від використаних технічних засобів, повних і незмінних телерадіо-

програм або істотних частин таких програм, які транслюються мовником, також дають можливість виділити наступні спільні ознаки, якими законодавець наділяє дистанційну комунікацію такого роду. До таких ознак належать: 1) функціонально це — передавання з метою подальшого прийняття; прийняття з метою подальшого передавання певних предметів; 2) такими предметами є певні знаки, програми; 3) способом такого передавання є дистанційна передача: певними каналами, у т. ч. з використанням супутникового зв'язку; 4) таке передавання здійснюється завдяки функціонуванню комплексу технічних засобів, призначених для передавання, а також приймання визначених предметів; 5) такі передавання здійснюються між кінцевим обладнанням. Такий комплекс ознак повною мірою співпадає з ознаками телекомунікації, наведеними раніше.

Однак одна з ознак, а саме — ознака масовості телерадіомовлення — можливість приймання його населенням, тобто великою кількістю споживачів, тому і повинна характеризуватися як масова комунікація. Решта рис процесу телекомунікації, теле- та радіотрансляції повною мірою співпадають.

Отже, з наведеного вище слід зробити такий висновок: *до основних законодавчо визнаних ознак явища, що представляє собою дистанційну комунікацію, на підставі базових вітчизняних нормативно-правових актів у цій сфері, належать: передавання з метою подальшого прийняття на відстані певних сигналів, яке здійснюється при посередництві комплексу технічних засобів, призначених для таких передавання та прийняття певного продукту*.

Проте, як видно зі змісту базових визначень таких дистанційних комунікацій як телекомунікація та телерадіотрансляція, вони мають не лише принципово неоднакову побудову на рівні структури норми, а й містять ті самі поняття, визначені різними термінами.

Для прикладу ще раз наведено вказані положення. Телекомунікація, відповідно до абз. 50 ст. 5 Закону України «Про телекомунікації» розуміється як «передавання, випромінювання та/або

приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, проводів, оптичних або інших електромагнітних системах», а під телерадіотрансляцією у абз. 49 ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» розуміється «початкова передача, яка здійснюється наземними передавачами, за допомогою кабельного телебачення або супутниками будь-якого типу в кодованому або відкритому вигляді телевізійних чи радіопрограм, що приймаються населенням».

Очевидно, що конструкція першої з цитованих норм більше відображає характер предмета і технічні характеристики каналів передавання, а друга сконцентрована на описі саме кінцевого продукту та кількості споживачів такого, хоча також вказує на факти передачі з метою прийняття, як і перша.

Отже, визначення дистанційних комунікацій у вітчизняному законодавстві відсутнє, а визначення окремих її видів розкривається не повною мірою, не охоплює всіх критеріальних позицій, які стосуються комунікації взагалі та дистанційної комунікації зокрема.

По суті, визначення дистанційної комунікації мало б бути універсальним і використовуватися як базове в усіх галузях, при цьому єдності у таких визначеннях фактично немає. З приводу застосування при здійсненні правосуддя положень, які мають неоднакове тлумачення, необхідно погодитися з твердженням А. А. Стрижевської, яке стосується судової практики, але може бути поширене на всі рівні застосування законодавства: «...у судовій практиці виникає ряд питань, зумовлених, зокрема, різними підходами до вирішення однотипних ситуацій» [14].

Очевидно, що таке упущення є недосконалістю сучасної правової політики у сфері регулювання інформаційних відносин, що в цілому шкодить реалізації правовідносин у інформаційному суспільстві, через відсутність їх належного регулювання та сприйняття.

Висновки. 1. Сучасний стан розвитку інформаційних відносин вимагає від сфер інформаційного права дослідження і визначення феномена «дистанційна комунікація» на рівні спеціальних нормативних актів та послідовного закріплення його розуміння і використання (зокрема у разі застосування бланкетних норм матеріальних галузей права) у якості технічної складової, яка обумовлює можливість здійснення комунікацій з використанням технічної складової незалежно від віддаленості суб'єктів такої комунікації. Таке явище претендує на назву «дистанційна комунікація».

2. Застосування поняття «дистанційна комунікація» у вітчизняному праві є доцільним і корисним, адже спростує низку важких визначень, які стосуються способів передачі інформації на відстані, і вважатиметься більш універсальним для сфер кіберпростору, телекомунікацій, супутникового зв'язку, телерадіозв'язку, адже є універсальним.

Сприйняття дистанційної комунікації як виду суспільних відносин особливо важливе для визначення її ролі і місця у структурі норми права. Відповідно, дистанційна комунікація як вид технічної складової, яка забезпечує здійснення суспільних відносин у інформаційному суспільстві, має визнаватися об'єктом правового регулювання.

ПРИМІТКИ

1. Окінська хартія глобального інформаційного суспільства від 22.07.2000 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/998_163.

2. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй від 08.09.2000 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_621.

3. Декларація принципів Побудова інформаційного суспільства — глобальне завдання у новому тисячолітті» від 12.12.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c57.

4. Резолюція № 41/1283 Генеральної Асамблеї ООН від 04.12.1986 р. // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua/>.

5. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства від 22.07.2000 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/998_163.

6. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй від 08.09.2000 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_621.

7. Декларація принципів Побудова інформаційного суспільства — глобальне завдання у новому тисячолітті» від 12.12.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c57.

8. Там само.

9. Там само.

10. Про зв'язок : Закон від 16.05.1995 р. № 160/95-ВР // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/annot/160/95-%D0%B2%D1%80>.

11. Про телекомунікації : Закон від 18.11.2003 р. № 1280-IV // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : / <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>.

12. Там само.

13. Про телебачення і радіомовлення : Закон від 21.12.1993 р. № 3759-XII // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.

14. Стрижевська А. А. Сукупність злочинів за кримінальним правом України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / А. А. Стрижевська ; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. — К., 2007. — С. 13.

Савинова Наталія, Коляденко Полина. Понятие «дистанционная коммуникация»: правовой аспект.

В статье раскрывается сущность явления дистанционной коммуникации с учетом видения составляющих, природы и ценности этого явления на уровне международных и отечественных нормативных актов.

Ключевые слова: информационное общество, дистанционная коммуникация.

Savinova Natalija, Kolyadenko Polyna. The concept of «distance communication»: the legal aspect.

The article reveals the essence of the phenomenon of remote communication with the vision components of the nature and value of the phenomenon at the level of international and national regulations.

Key words: the information society, remote communication.